

EURÓPAI TÜKÖR

A KÜLÜGYMINISZTERIUM FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL ■ Hoványi Gábor: Gondolatok a regionális iparpolitikáról ■ Lisányi Endréné Beke Judit: A dán agrárfejlődés történeti sajátosságai ■ Bartha Péter: Környezetvédelem a spanyol-belga-magyar EU-elnökségi trió munkaprogramjában ■ Bagi József: Az Oroszország biztonságpolitikáját meghatározó tényezők ■ Artner Annamária: Az Európai Unió munkaerőpiaca és a válság

BAGI JÓZSEF

Az Oroszország biztonságpolitikáját meghatározó tényezők

A szerző a téma egyik szakértője, aki átfogó és alapos ismeretekkel rendelkezik az Oroszországi Föderáció katonapolitikáját meghatározó tényezőket és körülményeket illetően. Írása egyben előtanulmány doktori disszertációjának előkészítéséhez, amelynek megvédésére készül a ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz hallgatójaként.

A Szovjetunió szétesése után kialakult helyzet

A második világháborúból győztesen kikerült Szovjetunió meghatározó nagyhatalom volt a világpolitikában. Az Amerikai Egyesült Államokkal együtt a kommunista állam vált a világhatalom egyik megtestesítőjévé. A világhatalomért folytatott hidegháborús időszak rányomta bélyegét a nemzetközi politikára. „Az Atlanti- és Csendes-óceánon uralkodó első számú tengeri hatalom állt szemben a világ első számú szárazföldi hatalmával, amely vezető szerepet játszott Euráziában.”¹

A hidegháború időszakában az Északatlanti Szövetség igyekezett elszigetelni Moszkvát mind politikailag, mind gazdaságilag, de fizikailag is olyan közel próbált kerülni – a Szovjetunió határai mentén létrehozott katonai támaszpontok révén –, hogy bármikor képes legyen megsemmisíteni azt. Erre Moszkva úgy

válaszolt, hogy világszerte (Latin-Amerikában, Afrikában és Ázsiában, de Európában is) támogatta a felszabadító forradalmi mozgalmakat és általában a baloldali pártokat. Tette ezt annak érdekében, hogy támogatókra tegyen szert a világ különböző pontjain, így módon is csökkentse az Egyesült Államok befolyási övezetét. Ez a politikai és (hadi)ipari versengés végül a Szovjetunió vereségéhez vezetett. Az 1970-es években a hidegháborús versengés, elsősorban a fegyverkezési verseny, arra kényszerítette a kommunista államot, hogy nemzeti jövedelmének jelentős részét a hadiparra fordítsa. Abban az időben a szabadgondolkodású szovjet közgazdászok kijelentették, hogy ha nem kellene a fegyverkezésre költeni, akkor mindössze napi két órát kellene dolgozniuk az embereknek az akkori életszínvonal biztosítása érdekében. „Moszkva három lehetőség közül választhatott: vagy más területekről vonja el a szükséges pénzeszközöket (növeli a gazdasági nehézségeket és ezzel szociális nyugtalanságot okoz), vagy gazdasági reformok révén megpróbálja versenyképesebbé tenni a gazdaságot, vagy olyan meggyőző enyhülési politikát kezdeményez, amelynek segítségével eloszlatja a nyugatiak szovjetekkel szemben táplált félelmeit. Az orosz vezetés az utóbbi két alternatíva együttes alkalmazása mellett döntött.”²

1 Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktabla, 12. old.

2 Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktabla, 18. old.

Az akkori kommunista vezetés nem ismerte fel a radikális reformok szükségességét. Az egyik öreg és beteg főtitkár a másikat követte. A régi, még a második világháborúban is részt vevő szovjet vezetők semmiképpen sem akarták átadni a hatalmat. Amikor erre rászánták magukat és egy korban jóval fiatalabb főtitkárt választottak az SZKP³ élére *Mihail Gorbacsov* személyében, akkor már késő volt. Ugyanis már annyira nagy volt a gazdasági csőd, hogy még a szénhidrogén alapú energiahordozók fokozott exportja sem volt elegendő annak kivédésére. A gazdasági összeomlás küszöbén lévő szovjet hatalom már nem bírt olyan tekintéllyel a tagállamok vezetői körében, de a nélkülözésre és nyomorra kárhoztatott tömegek körében sem, hogy szava meghatározó legyen.

„A különböző nemzetiségi problémák differenciált kezelésére Moszkva nem volt felkészülve. A birodalom legfőbb politikai kötőeleme, a túlcentralizált párt- és államszervezet mindeközben egyre jobban szétmállott, ami már a káosz és a dezintegráció veszélyét hordozta magában.”⁴

„Az 1991. március 17-én megrendezett össz-szövetségi népszavazáson, amely a föderáció jövőjéről volt hivatott dönteni, a 80%-os részvételi arány mellett a megjelentek 76,4%-a megújított föderációra voksolt, bár Észtország, Lettország, Litvánia, Moldávia, Grúzia és Örményország megtagadta a népszavazás lebonyolítását.”⁵

A népszavazást követő időszakban Gorbacsov, szovjet elnök egyre jobban

háttérbe szorult *Borisz Jelcinnel*, az orosz elnökkel szemben. Az 1991. augusztus 19. és 21. között szervezett kommunista puccs végleg eldöntötte a szovjet birodalom sorsát, mert annak hatásaként Lettország, Ukrajna, Belorusszia és Moldávia, más tagköztársaságokkal együtt, kikiáltotta függetlenségét. Így a megszűnő Szovjetunió jelentős állami szerveinek hatásköre átruházódott az akkor létrejött Oroszországi Föderáció („Rasszijszkaja Federácija”, a továbbiakban: OF) kormányára. A Gorbacsov által támogatott Szuverén Államok Szövetsége megeremtetésének reménye szertefoszlott. A szovjet birodalom végleges megszűnését a három szláv tagköztársaság, az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság és a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság elnökeinek (Jelcin, *Kravcsuk* és *Suskeszki*)⁶ 1991. december 7-i belovézsszki⁶ csúcstalálkozóján a Szovjetunió felbomlásáról tett közös nyilatkozata jelentette. „A háromoldalú tanácskozások eredményeként létrejött a Független Államok Közössége (FÁK), amely az integrációt és együttműködést hirdető, gazdasági, katonai és külpolitikai szerződés. Az államok szövetsége a tagállamok laza szövetsége, amely élén tanács áll, azonban a tagállamok önállóak, vezetésüket saját kormányuk intézi, saját önálló külpolitikával és haderővel rendelkeznek, a nemzetközi jog alapján szuverén államoknak minősülnek.”⁷

Az új együttműködési szerződés, a Független Államok Közössége megal-

3 SZKP – Szovjetunió Kommunista Pártja.

4 Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla, 16–17. old.

5 Halász Iván: Oroszország megingott nagyhatalmi helyzete, 20. old.

6 Belovézsszkaja Puscsa – természetvédelmi terület Fehéroroszországban, Bresztől északra.

7 Brunner Gábor: Oroszország biztonságpolitikájának és nemzetbiztonsági rendszerének változásai, Diplomamunka, 7. old. ZMNE 2008.

kulása nagy aggodalmat okozott a világ országaiban. Mindenki a tömegpusztító fegyverek sorsa, ellenőrzöttségének biztosítása miatt aggódott. Az új független államok területi követelésekkel léptek fel egymással szemben. A mai napig vannak még nem rendezett határvonalak. A jelicini vezetés – orosz értékelés szerint a Szovjetunió vezetésének „jogutódja” – saját jogának tekintette a volt birodalom belső határainak meghatározását. Moszkva nemzetközi síkon is igyekezett elfogadtatni, hogy az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió jogutódja, ezért minden korábbi kötelezettséget átvállalt.

„A Szovjetunió összeomlása Oroszország új határainak közelében lényeges geopolitikai változásokat idézett elő. Az oroszok rövid idő alatt ráébredtek, hogy többé nem egy földrészen átnyúló birodalom urai és országuk déli határai (az 1800-as évek állapotának megfelelően) a Kaukázusban és Közép-Ázsiában húzódnak, a nyugati határok elhelyezkedése pedig az 1600 táján kialakult állapotokat idézi. A független közép-ázsiai országok megalakulásával a délkeleti határ több mint 1600 kilométerrel húzódott vissza. A kaukázusi területek elvesztése miatt előtérbe kerültek az újraéledő török befolyástól való stratégiai aggodalmak is. A közép-ázsiai térség feletti uralom elvesztése azt az érzést keltette az oroszokban, hogy megfosztották őket a régióban található hatalmas energiahordozó és nyersanyaglelőhelyektől, illetve további nyugtalanságot szült az esetleges iszlám kihívás is.”⁸

Ukrajna függetlenné válása többszö-
rösen is sújtotta Oroszországot:

- korlátozottá tette a korábbi fekete-tengeri egyeduralmat;
- a szovjet nukleáris csapásmérő erő jelentős része ukrán területen maradt;
- a hadiipar meghatározó hányada szintén ukrán területen maradt;
- a szláv testvériség helyett az érdeellentétek kerültek előtérbe;
- kb. 11 millió orosz „szakadt” az ukrán határ másik oldalán.

„A Szovjetunió felbomlása nyomán Oroszország számára új, a korábbinál kedvezőtlenebb geopolitikai helyzet jött létre, amely többirányú és eltérő mélységű kihívást jelentett. 1994 és 1998 között Oroszország külpolitikája két külügyminiszter – *Andrej Kozirjev* és *Jevgenyij Primakov* – nevével fémjelződik. Az előbbit túlzott nyugatbarátként, az utóbbit az orosz nemzeti érdekek szilárd védelmezőjeként könyvelte el az orosz közvélemény. Az a Kozirjev és a »zapadnyikok«⁹ nevével fémjelzett irányzat, amely szerint a demokratikus Oroszország és a Nyugat államai természetes szövetségese, következésképpen Oroszország elfogadja és támogatja a fontosabb nyugati külpolitikai törekvéseket, az orosz hatalmi elit és a társadalom túlnyomó többsége számára elfogadhatatlannak bizonyult. Jevgenyij Primakov külügyminiszternek a nemzeti érdekeket határozottabban képviselő, stabilabb, kiszámíthatóbb külpolitikája ugyanakkor nélkülözte a konfrontációs törekvéseket. *Igor Ivanov* külügyminiszter eddigi tevékenységével a primakovi irányvonal folytatójának tűnt. Az orosz reformereknek sem gazdasági, sem politikai okok miatt nem állt és nem áll ér-

8 Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla, 122–128. old.

9 Zapadnyikok – nyugatbarát.

dekében az együttműködést feladni a Nyugattal.”¹⁰

Az 1991-ben megtörtént társadalmi változások eredményeként egyértelműen megállapítható, hogy Moszkva már nem egy kommunista állam fővárosa, de azt sem lehet állítani, hogy egy új demokrácia született meg. Valóban igaz az az orosz megfogalmazás, miszerint az orosz társadalom egy sajátos „demokráciát” valósított meg. Az új társadalmi berendezkedés megalakításakor az Amerikai Egyesült Államok példáját követték. Persze megint csak egy sajátossággal bíró struktúra alakult ki, mégpedig egy autokrata, szűk csoport által irányított közösség.

A jecini vezetés ugyan próbálta megőrizni az ország nagyhatalmi státusát, de a kilencvenes évek elején ez csak a megörökölt nukleáris csapásmérő erőnek volt köszönhető.

Az orosz civilizáció és az OF kialakulásának körülményei

Az orosz lélek, illetve gondolkodásmód megértéséhez elkerülhetetlenül fontos az orosz civilizáció kialakulása körülményeinek rövid áttekintése. Erre talán a legjobban *Andrej Szaharov* „Az orosz civilizáció” című írásából kaphatunk hiteles magyarázatot.

„Ez a történelem hatalmas, két kontinensre – Európára és Ázsiára – is kiterjedő térségeken bontakozott ki. Az ország területe 1917-re az összes szárazföld 1/6-át, a földgolyó felszínének 1/22-ét foglalta el. E terület nagy része a ke-

let-európai síkságon fekszik, mely több ezer kilométer hosszan elnyúlik, nem szakítják meg sem tengerek, sem hegygerincek. Természetes határa északon a Jeges-tenger, délen a Kaukázus és a Fekete-tenger, keleten az Urál hegység, nyugaton pedig a Kárpátok nyúlványa. És ennek a hatalmas négyszögnek a belsejében ott a végtelen síkság, óriási erdőségekkel, észak-déli irányban bővizű folyókkal és mellékfolyókkal át- meg át- szelve, délen pedig, ameddig a szem el- lát, a végeláthatatlan sztyepp, egészen a Fekete-tengerig és a Kaszpi-tenger part- jáig.

Az Urál hegységtől távolodva Szibéria hatalmas sík térségei következnek, amelyeket északon a Jeges-tenger, délen pe- dig a Pamír, a Tien-San és az Altaj hegy- ség határol. Keleten a síkságot a Csen- des-óceán vize zárja le. Ekkora méretek- kel a világ egyetlen országa sem rendel- kezett. A 16. században, mielőtt még Oroszország az újkori Európa részévé vált, e hatalmas síkság népsűrűsége rendkívül alacsony volt: 2,3 fő négyzet- kilométerenként – míg Lengyelországé 21, Franciaországé több mint 30.

Természetesen egy ekkora méretű ál- lam nem születhetett meg egyszerre, egyetlen pillanat alatt. A folyamat igen összetett és ellentmondásos volt. Orosz- ország határának nyitottsága a középkori Európa és Ázsia népeinek folyamatos migrációját (áttelepülését) eredményezte ezen a területen. Az ázsiai nomádok az Urál hegység déli lejtői és a Kaszpi-ten- ger partja közötti hatalmas kapun ke- resztül akadálytalanul özönlöttek a kelet- európai síkságra, vidékről vidékre nyo- mulva hosszú időre birtokba vették a dé-

10 Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 29. old. Honvéd Kiadó 1999.

li sztepp-vidék területét. Állandó veszélyt jelentő szomszédaivá váltak a keleti szláv törzseknek, később a Kijevi Rusznak. Jórészt a földrajzi adottságokkal magyarázható távoli őseink folyamatos küzdelme a Kelet nomádjainak nyomásával szemben.

Ugyanakkor ezek a nyitott határok, végtelen síkságok a Kijev, majd Moszkva központtal létrejövő orosz állam, később birodalom számára nagyban meg is könnyítették a terjeszkedést a szomszédos területek, a környező népek felé. Ez a terjeszkedés történelmünk fontos részévé vált, mély nyomot hagyott azon. Hatalmas emberi és anyagi ára volt mindennek. Oroszország e terjeszkedése során érintkezésbe lépett más népekkel és államokkal, ami időről időre hosszú, véres háborúkhöz vezetett.

A végtelen, nyitott térségek, síkságok tehát egyfelől pusztították Oroszországot, könnyű zsákmányként kínálva fel mind a keletről, mind a nyugatról érkező hódítóknak, másfelől segítették is az elvesztett területek visszahódításában, sőt abban is, hogy támadásba mehessen át szomszédai ellen. A hatalmas tér lehetőséget biztosított a visszavonulásra, a betörések előli menekülésre, a megközelíthetetlen vidékeken való nehéz átkelés pedig igen megnehezítette a hódítók dolgát.

A síkságon élő népességnek lehetetlen volt elszigetelődni. Közeledtek egymáshoz és keveredtek egymással, eközben pedig kicserélték termelési tapasztalataikat, kulturális eredményeiket, szokásaikat és hagyományait. Korántsem véletlen, hogy annyi közös vonás van az oroszok, a Volga-vidéki népek, valamint az északi és nyugati Dvina partjától a balti- és fehér-tengeri partvidékig letelepedett népek életformájában. A természet

kovácsolta egységbe ezeket az embereket, hogy megvédjék közös létérdekeit. Az egység létrejötte logikus és törvényszerű volt ellenséges elkülönülés legfeljebb átmenetileg alakulhatott ki.

Oroszország földrajzi fekvésének továbbbi különlegessége a világtengereken és óceánokon húzódó útvonalaktól való elszigeteltség. Egyetlen hosszú tengerpartja, a Jeges-tenger melléke a múltban kevésbé volt alkalmas a külföld felé utat nyitó kijáratnak, és távol is esett a civilizált világtól. Még a Balti- és a Fekete-tenger is, amelyeken keresztül Oroszország évszázadok óta kapcsolatot tart fenn Európa országaival és a világgal, lényegében beltenger az ország számára: ahhoz ugyanis, hogy ezeken átkelve az orosz partokhoz jussanak, majd újra kifussanak a világtengerekre, a hajóknak ki kellett kerülniük az orosz partoktól távol eső, hagyományosan a szomszédok kezében lévő szűk tengerszorosokat.

Ez a fekvés előnytelen helyzetre kárhóztatta Oroszországot a Nyugat centrum-országaival – Franciaországgal, Olaszországgal, Németországgal, Angliával – szemben. De Spanyolország, Hollandia és Skandinávia valamennyi országa is, melyek területét kanyargós körvonalú tengerpart határolta, közel voltak a meleg tengerekhez, valamint élvezhették a Golf-áramlat jótékony hatását.

A kedvező tengeri útvonalaktól való elszigeteltség az egyik magyarázata az orosz fejlődés lassúságának. Másrészt ezzel magyarázható Oroszország állandó törekvése is a bezártságból való kitörésre, a világcivilizáció centrumába történő bejutásra, a jövedelmező kereskedelmi útvonalak birtokbavételére.

Az ország földrajzi fekvése, az orosz határok állandó veszélyeztetettsége keletről is, nyugatról is, a tengeri kijárat

meghódításának szükségessége oda vezetett, hogy az orosz társadalom hagyományosan militánsná vált, vagyis áthatotta a – védekező és támadó – harci kedv. A haderő, a katonai szolgálat, a katonai hőstett Oroszországban első helyre került a Kijev Rusz idejétől kezdődő évszázadokban.

Oroszország területének nagysága erős befolyást gyakorolt a kormányzás módszerére is. Hogyan lehet a legjobban irányítani ezt a hatalmas, egymáshoz gyengén kötődő részekből álló területet, ezeket a különböző népeket? Évszázadok tapasztalata azt sugallja, hogy a legmegfelelőbb út: az erősen központosított hatalom. Az autoriter, abszolút jellegű, cári uralom hosszú fennmaradása Oroszországban nagyrészt az ország különleges fekvésével magyarázható. De emiatt született meg a jobbágyság is, pontosabban a parasztság és a városi lakosság röghöz kötése az állami és a magánföldbirtokok munkaerővel (és a hadsereg katonákkal) való ellátása érdekében, hogy a szegényes földek és a zord éghajlat közepette is megmaradjon az ország politikai, gazdasági, katonai és kulturális stabilitása.

Letörölhetetlen bélyeget hagyott a történelmén az a körülmény is, hogy Oroszország egyszerre volt európai és ázsiai hatalom. Az európai Oroszország régóta nyelvi kapcsolatban állt a rokon nyelvet beszélő európai országokkal, de létesültek (a kereszténység révén) vallási, kulturális és gazdasági kötelékek is. Ugyanakkor Ázsia is erős befolyást gyakorolt az ország fejlődésére. Innen származott a központosított, despotikus uralom mintája. Kereskedelmi és kulturális kapcsolatainak építésére a tatárok és a mongolok

orosz földeken történt betörésétől kezdve mind szűkebb lehetőség nyílt.”¹¹

Megítélésem szerint Szaharov rendkívül velősen és helytállóan írta le az orosz nemzet, az orosz birodalom kialakulásának történelmi hátterét, amelynek révén sok orosz viselkedési megnyilvánulásra találhatjuk meg a választ. Ez valóban így van, hiszen ha megkérdezzük egy orosz embert, hogy európainak vagy ázsiaiainak vallja magát, akkor egy kis gondolkodás után azt válaszolja: egyik sem, én orosz vagyok. Az oroszok „hídnemzetnek” tartják magukat Európa és Ázsia között, de ugyanakkor egy sajátos életfelfogást testesítenek meg.

Az Oroszországi Föderáció történelmének kezdetét az 1991. december 7-i belövészszki csúcstalálkozón a Szovjetunió felbomlásáról tett közös nyilatkozat jelentette. Ezen nyilatkozat aláírásával történt meg a szovjet birodalom végleges széthullása. A tagköztársaságokból létrejött utódállamok kialakítottak egy laza szövetséget, Független Államok Közössége elnevezéssel, de minden állam önálló politikai, gazdasági és katonai tevékenységet folytatott. Ebben az időben Oroszország számára az volt a legfontosabb, hogy magának az Oroszországi Föderációnak a további széthullását akadályozza meg. Talán ez a tény készítette Jeltint arra, hogy aláírja vagy aláírassa a nyilatkozatot. Ugyanis az orosz delegáció már aláírásra előkészített megállapodástervezettel érkezett.

A rendszerváltozás időszaka igen nagy áldozatot követelt az orosz lakosságtól. Az ipari termelés és az életszínvonal igen alacsony szinten volt. Rendkívüli módon csökkent a születések aránya, és felszökött a halálozások száma. Évekig nem fi-

11 Szaharov Andrej Nyikolajevics: Az orosz civilizáció, RUBIKON 1993/3.

zettek rendszeresen béreket és a nyugdíjakat, aminek következményeként széthordták a gyárakat és az üzemeket. A szervezett bűnözés általános jelenséggé vált. A zavaros időszak jó táptalajnak bizonyult az alvilági módszereket alkalmazó ügyeskedőknek. A társadalom rövid idő alatt kettészakadt. Megjelent a mások kárán gyorsan meggazdagodott úrgazdag réteg. Oroszországban ezeket az embereket „új oroszoknak” nevezik, akik a megszerzett tőkéjüket igyekeztek gyorsan külföldre menekíteni. Ennek következtében a gazdaságot jelentős arányú tőkekivonás jellemezte, amely további terheket rótt az egyszerű emberekre. A stabilizáció Putyin hatalomra jutásával, 2000 után kezdődött el. A gazdaságot a szénhidrogén alapú energiahordozók (kőolaj és földgáz) exportbevételéből sikerült konszolidálni.

„1991 és 1999 között, egy elhúzódó, súlyos társadalmi válság körülményei közepette folytatódott Oroszországban a totalitárius rendszerből demokratikus társadalommá történő átalakulás, az új államiség kialakítása. A piacgazdaság és a korszerű jogállam kialakulása Oroszországban előreláthatólag még akár több évtizedig elhúzódhat, és a folyamat tétje az, hogy Oroszország képes lesz-e arra a modernizációra, amellyel a legfejlettebb államok közösségéhez felzárkózik, vagy a világfejlődés perifériájára kerül, és nukleáris fegyverei birtokában a világot fenyegető, instabil góccá válik. A kedvezőbb forgatókönyv megvalósítása hármas kihívásra adandó adekvát válaszlépek sorát igényli:

- Oroszország új államiségének kiépítése;

- a piacgazdaság kialakítása, kilábalás a gazdasági és társadalmi válságból;
- az ország nemzetközi helyének megtalálása a formálódóban lévő új világrendben.”¹²

Putyin hatalomra kerülésével az állami apparátusban egyre nagyobb számban jelentek meg a volt KGB¹³ vezetői, az elnök egykori munkatársai (például *Szergej Ivanov*, volt védelmi miniszter, jelenleg első miniszterelnök-helyettes), valamint a szentpétervári adminisztráció vezetői (például *Viktor Zubkov*, volt miniszterelnök, jelenleg első miniszterelnök-helyettes), akik korábban Putyinnal együtt dolgoztak. Sokszor nem a szakmai hozzáértés, hanem a feltétlen megbízhatóság, a „hűség” volt a meghatározó a káderek kiválasztásakor.

2000 és 2008 között – amelyet „putyini érának” neveztek el – a gazdasági és pénzügyi megerősödés volt a jellemző. A föderációs bevételek fő forrása a szénhidrogén alapú energiahordozók, azon belül is a kőolaj eladásából származik, ezért a bevételek tervezése során a kőolaj világpiaci árának alakulása meghatározó. Öt év (2006–2010) kőolajárát (az oroszországi kitermelésű „Urals” nyersanyagot alapul véve) tanulmányozva, az orosz gazdasági szakértők arra az álláspontra jutottak, hogy a kőolaj hordónkénti ára a közeljövőben 50–55 USD lesz. Ezért például a 2008. évi szövetségi költségvetés során a fő bevételi forrást képező kőolaj árának kalkulálásakor 50 USD átlaggal számoltak.

A szövetségi költségvetés forrásainak meghatározása során a kőolajból származó bevétel esetében az elmúlt tíz év

12 Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 17. old. Honvéd Kiadó 1999.

átlagárából kiindulva 27 dollárral számoltak hordónként. Az ezen felüli bevételek a Stabilizációs Alapba kerülnek. 2007-ben ez az összeg 3539,7 milliárd rubel, azaz mintegy 100 milliárd euró volt. A kőolajárak várható esése ellenére 2010-re a Stabilizációs Alap (Tartalék és Jóléti Alap) értékét 5500 milliárd rubelre becsülik. Az orosz felfogás szerint az olajból származó bevételeket a „roszszabb” időkre kell tartalékolni, amikor az olaj árának esése miatt megszűnik az extra bevétel. Akkor kell majd felhasználni – reményeik szerint átmeneti időre – az alapot a gazdaság stabilizálására.

Társadalmi nyomás hatására 2008-tól két részre osztották a Stabilizációs Alapot:

- Tartalék Alap: 3381,9 milliárd rubel;
- Jóléti Alap: 481,5 milliárd rubel.

A gazdasági fejlődés másik kulcsa az infláció minél alacsonyabb szinten tartása. 2007-ben az inflációt 8,5 százalékos környéken sikerült tartani. 2008-ban 6 százalékos alá tervezték csökkenteni (a 2008 év végi értékelések szerint, a pénzügyi világválság miatt ez hozzávetőleg 13 százalékos). A 2009-es gazdasági mutatók nem a legjobbak, hosszú évek óta ez lesz az első deficitese költségvetési év. A Putyinról elnevezett, hároméves (2008–2010) tervezési időszak végére az inflációt 4–5 százalékon kívánják tartani.¹⁴

Oroszország hatalmon lévő pártja, az Egységes Oroszország vezetésének véleménye szerint a hároméves terv nem más, mint Putyin volt elnök nemzeti projektjének gyakorlati megvalósítási terve,

amelyet az új hároméves tervben foglaltak törvénybe. Egyben ez a terv biztosítja a folytonosságot az elnöki váltást követően.

A 2008–2010-re szóló költségvetési terv fő célja a gazdaság diverzifikálása, azaz a gazdaság kőolaj- és gázráfüggőségének megszüntetése. Pontosabban fogalmazva: az orosz gazdasági vezetés szeretné függetleníteni az ország jóvedelmének alakulását a szénhidrogén alapú energiahordozók árának alakulásától. Az elkövetkező három évben a szénhidrogénekből befolyó összeg – az elképzelések (tervek) szerint – évenként 2,4 trillió rubel körül mozog majd. Továbbá a hároméves költségvetési terv két fontos változtatást jelent a források felhasználásában és a felhasználás ellenőrzésében.

Az első fontos változtatás a Stabilizációs Alap bevonása a szociális programba:

- Tartalék Alap: az olaj- és gázár jelentős csökkenésének esetére;
- Jóléti Alap: nyugdíjak emelésére, minden nyugdíjra félretett rubelhez az állam ebből az alaptól további 1000 rubelt ad hozzá.

A másik fontos változtatás a hároméves költségvetés forrásainak ellenőrzött felhasználása. Azaz nemcsak utólag, a számlák benyújtása után történik meg az ellenőrzés, hanem az egységes államkincstári automatizált nyilvántartási rendszernek köszönhetően minden lehívás során.

Az emelkedő kőolaj- és gázáraknak köszönhetően Oroszország több pénzt tud költeni szociális projektekre is. A

13 KGB – Komityét Goszudársztvennoj Bezopásznosztyi, Állambiztonsági Bizottság.

14 Ljubov Kudelina asszony miniszterhelyettes, a VM Gazdasági és Pénzügyi Szolgálat főnökének 2009. évi tájékoztatója az OF-ban akkreditált véderő attasék számára. Letöltve a <http://www.mil.ru> honlapról, 2009.03.06.

nemzeti projektek¹⁵ (egészségügy, oktatás, lakásépítés, mezőgazdaság, népségmegtartás és védelem) prioritást élveznek más állami programokkal szemben. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az új elnök, Medvegyev¹⁶ tovább viszi a nemzeti programok megvalósítását.

Az orosz politikai vezetés a gazdasági válság ellenére meg kívánja valósítani a nemzeti projektekben foglaltakat. Így a haderő korszerűsítése is fontos célkitűzés. Medvegyev elnök kijelentése szerint itt az ideje komoly fejlesztéseket végezni a fegyveres erőknél. Véget kell vetni a toldozgatásnak-foldozgatásnak, új eszközökkel kell ellátni a haderőt. Ez egyben új megrendeléseket jelent a hadiipar számára is, amely a csőd küszöbén áll.¹⁷

Az oroszországi fegyveres erők megalakítása

Az Oroszországi Föderáció fegyveres erőit Jelcin elnök rendeletével 1992. május 7-én hozták létre a volt Szovjetunió fegyveres erőinek jogutódjaként, illetve annak bázisán. Külön említendő, hogy az Alkotmányban rögzített „legfelsőbb főparancsnoki” tisztség mellett Jelcin elnök egészen 1992. május 18-ig – ideiglenesen – a honvédelmi miniszteri tiszte is betöltötte, és *Pavel Gracsov* hadseregtábornok csak a miniszter első helyetteseként látott hozzá az új

orosz védelmi minisztérium, valamint az OF fegyveres erejének megszervezéséhez.

Oroszország 2,7 milliós haderőt „örökölt” a Szovjetuniótól, amely strukturálisan öt haderőnemből állt:

- hadászati rakétacsapatok;
- szárazföldi csapatok;
- légierő;
- légvédelmi csapatok;
- haditengerészeti flotta.

Az öt haderőnem mellett még két, önálló fegyvernemként emlegetett, de lényegében „köztes haderőnemként” kezelt, nagy önállóságot élvező katonai szervezetet kell megemlíteni:

- a légideszant csapatokat és
- a kozmikus erőket.

Az orosz fegyveres erők fő erejét képező szárazföldi csapatok nyolc megörökölt katonai körzetbe csoportosultak:

- Moszkvai Katonai Körzet;
- Leningrádi Katonai Körzet;
- Volgai Katonai Körzet;
- Uráli Katonai Körzet;
- Észak-kaukázusi Katonai Körzet;
- Szibériai Katonai Körzet;
- Bajkálon túli Katonai Körzet;
- Távol-keleti Katonai Körzet.¹⁸

„Az orosz fegyveres erők átalakítása valójában már a megalakulásuk pillanatával, 1992-ben megkezdődött, amikor a politikai és katonai vezetés felismerte, hogy a volt Szovjetuniótól megörökölt, túlméretezett haderő fenntartása meghaladja az ország teherbíró képességét. Egy sor objektív tényező (a Kelet-Közép-

15 Nemzeti projektek – 2006-ban Putyin elnök által meghirdetett szociális csomag, amely magában foglalja az egészségügy, az oktatás, a lakásépítés és a mezőgazdaság fejlesztését. Majd 2007-ben Putyin kibővítette ezt a népségmegtartás és a védelmi szféra fejlesztési terveivel. Letöltve a <http://www.rost.ru/main/what/01/01.shtml> honlapról, 2008.03.06.

16 A 2008. március 2-i elnökválasztást nyerte meg, majd 2008. május 7-én iktatták be.

17 Letöltve a <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocID=1139807&NodesID=2> honlapról, 2009.03.23.

Európából és a volt szovjet tagköztársaságokból kivonásra került alakulatok átdiszlokálási problémái, az atom ütüerő újrendezése, az orosz határokon belüli új hadászati csoportosítások létrehozásával kapcsolatos problémák, jelentős létszámcsoökkentés stb.), valamint az átalakításhoz nélkülözhetetlen szubjektív feltételek meglétének a hiánya azonban nem tették lehetővé egy valódi reform következtetés végrehajtását. Ennek következtében felerősödtek a negatív tendenciák, a teljes katonai szervezet állapota elérte a kritikus szintet, és a további késlekedés beláthatatlan következményekkel járt volna.

Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői megalakulásuk óta lényegében három haderőreform-kísérleten keresztül jutottak el jelenlegi állapotukhoz, s ezek közül a harmadik napjainkban is tart. Mindhárom kísérlet alapvetően több szakaszban kívánta a haderő korszerűsítését megoldani, és valamennyinek közös jellemzője volt, hogy jelentős létszámcsoökkentést, alapos strukturális átalakítást célzott meg – minimális költségvetési támogatottsággal.”¹⁹

A kilencvenes évek végéig tartó haderő-átszervezések és a későbbi létszámcsoökkentések eredményeként alakult ki a jelenlegi, 2008-as 1,134 milliós összlétszám. A haderő struktúrája a következő:

Haderőnemek:

- szárazföldi csapatok;
- légierő;
- haditengerészet;

Önálló fegyvernemek:

- hadászati rakétacsapatok;
- kozmikus csapatok;
- légideszant csapatok

A szárazföldi csapatok katonai körzetekre tagozódnak, a körzetek állományában 1–3 hadsereg és 1–2 hadtest található.

Jelenleg a következő katonai körzetek funkcionálnak:

- Moszkvai Katonai Körzet (1. és 22. hadsereg, 20. hadtest);
- Leningrádi Katonai Körzet (6. hadsereg, 30. hadtest és az 56. Kiképző Központ);
- Volga(menti)–Uráli Katonai Körzet (2. hadsereg, 27. gépesített lövészadosztály és a 469. Kiképző Központ);
- Észak-Kaukázusi Katonai Körzet (58. hadsereg, 8. és 67. hadtest);
- Szibériai Katonai Körzet (három hadsereg – négy harcokcsihadosztály és hat gépesített lövészadosztály – és egy hadtest);
- Távol-keleti Katonai Körzet (három hadsereg és egy hadtest – három harcokcsihadosztály, tizenhárom gépesített lövészadosztály, egy tűzéradosztály és öt lövészadosztály);
- Kalinyingrádi Különleges Terület a Balti Flottának alárendelve (11. hadsereg).

Orosz nyílt források szerint a szárazföldi csapatok jelenlegi létszáma kb. 365 000 fő, ami a teljes létszám egyharmada.²⁰

18 Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 41. old. Honvéd Kiadó 1999.

19 Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 44. old. Honvéd Kiadó 1999.

20 Alekszej Maslov vezérezredes, a szárazföldi csapatok főparancsnokának éves tájékoztatója az Oroszországban akkreditált véderő attasék számára, Moszkva 2007, személyes részvétel.

A *légierő* a három klasszikus fegyvernemből és a különleges csapatokból áll:

- repülőcsapatok;
- légvédelmi csapatok;
- rádiótechnikai csapatok;
- különleges csapatok.

A légierő szervezését tekintve az alábbi seregtestekből épül fel:

- stratégiai repülőhadereg;
- szállító repülőhadereg;
- repülőhadereg (3 db);
- légvédelmi hadsereg (3 db).

A légierő létszáma mintegy 190 000 fő.

A *haditengerészet* (létszáma kb. 170 000 fő) négy flottából és egy flottalából áll:

- Csendes-óceáni Flotta;
- Északi Flotta;
- Fekete-tengeri Flotta;
- Balti Flotta;
- Kaszpi-tengeri Flottilla.

A haderőreform fő célkitűzése az ország és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete²¹ tagállamai biztonságának garantálása, Oroszország nagyhatalmi státusának visszaállítása. A FÁK-országokban végbemenő forradalmi változások, azok elszakadási, rendszerváltoztatási törekvései mind arra utalnak, hogy az elmúlt évek folyamán Moszkva egyre inkább befolyást veszített, mind a világpolitikában, mind pedig a térség országaiban.

Az OF fegyveres erőinek jelenlegi csoportosítását a kilencvenes években lezajlott helyi háborúk és konfliktusok során alkalmazott harceljárások elemzésének eredményeként alakították ki.

A fentiekben említett csoportosítási elv és módszer jól mutatja, hogy vannak bizonyos változások az orosz hadászatanban. Nem a teljes globális hadviselésben

gondolkodnak, de még nem voltak képesek megszabadulni a II. világháborúban kialakult szemlélettől (frontszinttől). Ezek bizonyos okokból érhetők, de az „orosz föld” megvédéséhez nem okvetlenül szükségesek a nagyon szigorú vázra felépített, állandó összetételű csoportosítások, azaz katonai körzetek, azaz frontok.

A katonai felső vezetés megértette a vezetési struktúra átalakításának szükségességét, de úgy ítélték meg, hogy még nincs itt az ideje a gyökeres változtatásoknak. 2006-ban mindössze kísérleti jelleggel hoztak létre egy összevont regionális parancsnokságot (Csita városában).

A legújabb strukturális változtatást *Szergjukov* védelmi miniszter jelentette be 2008 októberében. A dinamikusabb vezetés – a parancskiadás és a végrehajtás megkezdése között eltelt idő csökkentése – érdekében a régi katonai körzet-seregtest-hadosztály-ezred lépcsők helyett új struktúrát alakítanak ki: katonai körzet–hadműveleti parancsnokság–dandár. Gyakorlatilag kimarad egy lépcső (vezetői szint). Azonban ez nagymértékű létszámcsoökkentést is lehetővé tesz, főként a tisztek és a tábornokok körében.

A tervek szerint 2016-ra az orosz haderő létszáma kerekén egymillió fő lesz. A létszámcsoökkentést alapvetően a tiszti beosztások radikális megkurtításával – a strukturális átszervezés következményeként – érik el. Jelenleg az orosz fegyveres erőknél 355 ezer tiszti beosztás van. 2016-ra ezek számát 150 ezerre kívánják csökkenteni. Tehát mintegy 205 ezer tiszti beosztást kell megszüntetni, ami alapvetően tisztek elbocsátását

21 Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (Oroszország, Kazahsztán, Fehéroroszország, Kirgizisztán, Örményország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán) a tagországok katonai védelmi szervezete.

jelenti. Egy részük be nem töltött hely (40 ezer beosztás) vagy nyugdíjba készülő tiszt, de mintegy 117 ezer fő, nem nyugdíj közeli tiszt elküldése komoly problémát jelenthet. Erre a létszámcsökkenésre azért van szükség, mert az új védelmi elgondolásoknak megfelelően a tiszti beosztások arányát a haderő összlétszámának 15 százalékában állapították meg. Egyébként a jelenlegi 1100 tábornoki beosztást 200 fővel akarják csökkenteni, azaz 900 tábornok lesz 2016-ra.

Orosz katonai szakértők véleménye szerint Szergyukov védelmi miniszterre történő kinevezésének fő célja az volt, hogy megtörjék a „régimódi” tábornoki kar befolyását. Igen fontos azonban kiemelni azt is, hogy a Medvegyev–Putyin „tandem” elkötelezte magát a haderő korszerűsítése mellett. Tehát ez az átalakítás nem jelenthet mást, mint egy új, a kor követelményeinek megfelelő haderő mielőbbi megteremtését.

A társadalmi környezet

Oroszország, hivatalos nevén az Oroszországi Föderáció területét tekintve a volt Szovjetunió 22,4 millió km²-éből 17,1 millió km²-t „örökölt”. 291 millió lakosságából pedig 149 millió – *142 millió 2008-ban* – maradt Oroszország területén. Fővárosa, a 9 millió – *10,5 millió 2008-ban* – lakosú Moszkva, amelynek lélekszáma az agglomerációval és a tranzittal együtt jóval meghaladja a „napi” 10 milliót (*a napi 15 milliót 2008-ban*).

Oroszország – 1922. december 30-tól kezdve egészen az 1990-ben a Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának az „Állami szuverenitásáról” elfogadott nyilatkozatáig – lényegében a Szovjetunió része-

ként, meglehetősen korlátozott önállóságot élvezett. Az ország történelmének ekkor megkezdődött új szakasza, az önálló orosz államiság és a demokratikus átalakulás időszaka merőben új távlatokat kapott az 1991. augusztus 19. és 21. közötti sikertelen puccsot követően, illetve amikor 1991. december 8-án megszűnt létezni a Szovjetunió.

Oroszország államiságának lényegi alkotóeleme a föderatív államforma. A Szovjetunió szétesése és az úgynevezett „utódállamok”, közte az Oroszországi Föderáció létrejötte az addigi uniót alkotó, etnikailag elkülönült köztársaságok függetlenné válásával valósult meg.

Oroszország 84 úgynevezett „föderációs szubjektumból (jogalanyból)” áll:

- 21 köztársaságból;
- 9 területből;
- 47 megyéből;
- 4 autonóm kerület;
- 1 autonóm megyéből;
- 2 föderációs szintű városból:
 - Moszkva (területe: 1064 km², lakossága: 10 470 318);
 - Szentpétervár (területe: 1433 km², lakossága: 4 669 000).

„Az egykori Szovjetunió felbomlását követően, az Oroszországi Föderáció történetének első időszakában a további szétDarabolódás reális veszély volt, amelynek legvéresebb fejezetét a 1994 decembertől 1997 áprilisáig tartó csecsen háború jelentette. Mára némileg ellentétes tendenciák tapasztalhatók. A központ megpróbálja a régiókat politikailag és gazdaságilag egyaránt maga alá gyúrni, az államigazgatást területi és nem nemzeti elv alapján megszervezni. A kormányzóválasztások lezajlása után – bár a korábbi kinevezett helyett választás útján funkcióba került regionális vezetők legitimitása jelentősen megnőtt – az új

funkcionáriusok a központtal folytatandó együttműködésre kényszerültek. Magatartásukban – néhány kivételtől eltekintve – kevés szerepet játszott, illetve játszik párhovatartozásuk vagy politikai szimpátiájuk. Moszkva elsősorban »egyéni megközelítést« alkalmazva igyekszik megoldozni a kormányzókat, párhuzamosan alkalmazva a kedvezmények, és az – esetenként meglehetősen durva – nyomásgyakorlás módszereit.”²²

Az előbbieken felsorolt adminisztratív felosztás többé-kevésbé megfelel a volt szovjet közigazgatási rendszernek. Az Oroszországi Föderáció megalakulásának következményeként új közigazgatási területek jelentek meg. Ilyen például az elnöki képviselket megvalósító kerületek (7 db) vagy régiók:

- Központi Szövetségi Kerület;
- Déli Szövetségi Kerület;
- Északnyugati Szövetségi Kerület;
- Távol-keleti Szövetségi Kerület;
- Szibériai Szövetségi Kerület;
- Uráli Szövetségi Kerület;
- Volgai Szövetségi Kerület.

Ezek a kerületek (régiók) több megyét, területet vagy autonóm föderációs szubjektumot (jogalanyt) foglalhatnak magukban. Az elnök által kinevezett elnöki képviselők feladata a régió mindennapi életének, biztonságának és fejlesztésének biztosítása a szövetségi érdekek messzemenő figyelembevételével. A régiók szerinti felosztás könnyebb áttekinthetőséget, vezethetőséget és tervezést tesz lehetővé, kizárva a helyi érdekek felülkerekedését a szövetségi elgondolásokkal szemben.

„Az 1993. december 12-én népszavazással elfogadott »jelicini« alkotmány

alapján erős elnöki rendszer épült ki, amelyet politikailag erősített az a tény is, hogy Jelcin a nemzetközi közvélemény és az orosz társadalom jelentős része szemében a demokratikus reformok garanciája volt. E rendszerben megtalálható a hagyományos demokráciák csaknem valamennyi intézménye, azonban azok működése, a társadalom életében betöltött szerepük és súlyuk szerint nem hasonlíthatók az európai, de különösen nem a nyugati demokráciákéhoz. Az elnöki hatalom politikai szempontból szinte korlátlan, az országot a politikai pártok, társadalmi mozgalmak helyett a különböző gazdasági-bürokratikus érdekcsoportok irányítják, amelyek között az egyensúlyt ez idáig Jelcin elnök jelentette és jelenti bizonyos mértékig ma is.

A végrehajtó hatalom csúcán az elnök áll. Munkáját közvetlenül az Elnöki Adminisztráció segíti, de a legfontosabb döntések meghozatalában nem elhanyagolható szerepe van az elnök mellett működő tanácsoknak (közülük is a legjelentősebb talán az Elnöki Tanács – »Prezidentszkij Szovjet« –, amely a legfontosabb szakterületek legismertebb szakértőiből álló tanácsadó testület, az Adminisztrációk Vezetőinek Tanácsa, a Káderpolitikai Tanács stb.), a különféle bizottságoknak (Állampolgársági, Kegyelmi, Emberi Jogi, Kitüntetési stb.) és kamaráknak (Társadalmi Kamara, Tájékoztatási Viták Bírói Kamarája stb.).

A végrehajtó hatalom segítségével igen fontos szerepet tölt be az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa, amely a nemzetbiztonság teljes spektrumában készíti elő a legfelső szintű politikai döntéseket, s amelynek elnöke a mindenko-

²² Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 9. old. Honvéd Kiadó 1999.

ri orosz elnök. Tagjai – funkcióhoz kötöttek – a mindenkori miniszterelnök, a Parlament két házának elnökei, a Biztonsági Tanács titkára, a legfontosabb miniszterek (külügy-, belügy-, védelmi, nemzetiségügyi miniszter, a rendkívüli helyzetek és a polgári védelem minisztere), valamint a Külső Hírszerzés, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat és a Szövetségi Határőr Szolgálat vezetői.

A végrehajtó hatalom fontos eleme az Oroszországi Föderáció Kormánya, amelynek tagjai a miniszterelnök, a miniszterelnök helyettes(ek) – ezek száma időről időre változik –, valamint a szövetségi miniszterek. Ez utóbbiak közül viszont az elnök közvetlen irányítása alá tartoznak az ún. »erő-miniszterek« (a védelmi és a belügyminiszter, a Szövetségi Határőr Szolgálat miniszteri jogállású igazgatója), valamint a polgári (külső) hírszerzés és az elhárítás ugyancsak miniszteri jogállású vezetői.²³

Az orosz állami struktúrában fontos szerepet tölt be a bírói hatalmi ág. Ennek három eleme van:

- az Alkotmánybíróság, amely 19 főből áll, és tagjait az államfő előterjesztésére a Parlament felsőháza, a Szövetségi Tanács nevezi ki;
- a Legfelsőbb Bíróság, amely 119 fős, és tagjait – ugyancsak az elnök előterjesztése alapján – a Szövetségi Tanács nevezi ki;
- a Legfelsőbb Döntőbíróság, amely 96 főből áll, és tagjait az államfő előterjesztésére a Szövetségi Tanács nevezi ki.

A törvényességi felügyeletet gyakorló, független ügyészi szervezet „csúcsszerve” az Oroszországi Föderáció Legfőbb

Ügyészsége, amelynek élén a legfőbb ügyész áll. A legfőbb ügyészt is az államfő előterjesztésére a Szövetségi Tanács nevezi ki és menti fel.

A törvényhozás Oroszországban kétkamaras parlament keretén belül ölt testet:

- Az Állami Duma (alsóház), amely az alkotmány értelmében 450 képviselőből áll. A képviselők fele egyéni választókerületben, másik fele pedig országos listán kerülhet be a parlamentbe. Az ún. „vegyes” választási rendnek megfelelően a parlamentbe bejutott képviselők frakciókba vagy csoportokba léphetnek be. Az országos listán bejutott pártok, tömörülések, blokkok „frakciót”, míg az egyéni választókerületekben bekerült képviselők „képviselőcsoportot” alkothatnak. Az Állami Duma keretén belül 23–26 szakbizottság működik, amelyek közül a legfontosabbak közé a Külügyi, a Költségvetési, a Gazdaságpolitikai, a Nemzetbiztonsági és a Védelmi Bizottságot sorolhatjuk.
- A Szövetségi (Föderációs) Tanács képezi a felsőházat, amely az alkotmány szerint 178 főből áll. A regionális elvre épülő felsőházban nem működnek frakciók, illetve képviselőcsoportok, és a képviselők nem főállásban végzik a munkájukat. A felsőház is szakbizottságokban (10–12 bizottság) végzi a plenáris üléseket előkészítő munkát.

A törvények elfogadásának rendje a következő: a tervezeteket az Állami Dumához kell benyújtani, ahol először a témá-

23 Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 21. old. Honvéd Kiadó 1999.

ban illetékes szakbizottság vitatja meg és véleményezi, majd az ügyrendnek megfelelően a Duma plenáris ülése három olvasatban tárgyalja meg, és a képviselők egyszerű többséggel döntenek a törvényjavaslat elfogadásáról. Ezt követően öt napon belül át kell adni a Szövetségi Tanácsnak, amely azt megvitatni köteles. A felsőházban elfogadottnak kell tekinteni a törvényjavaslatot, ha azt a képviselőknek legalább a fele megszavazta, vagy ha a benyújtott javaslatot a Szövetségi Tanács 14 napon belül nem vitatta meg.

A parlament mindkét háza által elfogadott törvényt öt napon belül el kell juttatni aláírásra az elnökhöz, akinek 14 nap áll rendelkezésére, hogy aláírja és közzétegye azt. A felsőház által elutasított törvény tervezetét visszaküldik a Dumához, és ott a megismételt szavazás esetén akkor tekinthető elfogadottnak, ha a képviselők több mint fele megszavazta. Az elnök által elutasított törvényt a parlamentnek újra kell tárgyalnia, és csak akkor tekinthető ismét elfogadottnak, ha mindkét házban a képviselők kétharmada megszavazta azt. Ebben az esetben az elnök köteles hét napon belül aláírni és nyilvánosságra hozni azt.

Az alkotmányos törvény elfogadási mechanizmusa egyszerűbb: az akkor tekinthető elfogadottnak, ha a Duma-képviselők kétharmada, a Szövetségi Tanács képviselőinek pedig háromnegyede szavazta meg. Ebben az esetben az elnök köteles 14 napon belül aláírni és közzétenni azt.

Ugyanakkor az alkotmány lehetőséget biztosít arra, hogy az elnök rendeleteket és utasításokat adjon ki – ezeknek összhangban kell lenniük az alkotmánnyal és a hatályos törvényekkel –, amelyek törvények hiányában is szabályozhatnak bizonyos kérdéseket, és elősegítik a végrehajtó hatalom egyfajta túlsúlyának kialakulását a törvényhozói hatalommal szemben. Ezek a rendeletek és utasítások meghatározó jelentőséggel bírnak az orosz állam életében.

A főbb biztonságpolitikai dokumentumok

Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikáját mint az állam politikájának szerves részét a következő főbb biztonságpolitikai dokumentumok határozzák meg:

- az Oroszországi Föderáció Alkotmánya²⁴;
- az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2020-ig²⁵;
- az Oroszországi Föderáció Külpolitikai Koncepciója²⁶;
- az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája²⁷;
- az Oroszországi Föderáció Tengerészeti Doktrínája 2020-ig²⁸;
- az Oroszországi Föderáció Informatikai Biztonsági Védelmének Doktrínája²⁹;
- az Oroszországi Föderáció szövetségi törvényei;

24 Letölthető a <http://president.kremlin.ru/articles/ConstMain.shtml> című honlapról.

25 Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> című honlapról.

26 Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/25.html> című honlapról.

27 Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html> című honlapról.

28 Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html> című honlapról.

29 Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/5.html> című honlapról.

- az Oroszországi Föderáció elnökének rendeletei;
- az Oroszországi Föderáció kormányának határozatai.

Az OF Nemzeti Biztonsági Stratégiája

Az Oroszországi Föderáció új Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2009. május 13-án került nyilvánosságra. A dokumentum 2020-ig határozza meg Oroszország nemzeti biztonsági prioritásait. A stratégia Medvegyev elnök aláírásával jelent meg, nélkülözve bármilyen társadalmi vitát. Azonban igaz, hogy a dokumentumot számos tudós szakértő és politikus bevonásával az orosz Nemzetbiztonsági Tanács állította össze.

Orosz biztonságpolitikai szakértők szerint az új Nemzeti Biztonsági Stratégia nem tartalmaz semmilyen meglepetést az eddig nyilvánosságra került anyagokhoz képest. A dokumentum a várakozásoknak megfelelően korrigálja a nemzeti biztonsági prioritásokat. Oroszország kilépett a Szovjetunió szétesése utáni válsághelyzetből és megerősödött gazdaságilag, aminek következtében az orosz politikai vezetés úgy ítéli meg, hogy az Oroszországi Föderáció nemcsak katonailag, hanem gazdaságilag is nagyhatalommá vált (helyesebben kezd válni).

A dokumentum hat fejezetből és száz-tizenkét cikkelyből áll. A fejezetek:

- I. Általános helyzetértékelés
- II. A Világ és Oroszország: állapot és a fejlesztés irányai
- III. Az OF nemzeti érdekei és stratégiai nemzeti prioritások
- IV. A nemzeti biztonság garantálása
- V. A Stratégia megvalósításának szervezési, jogi és információs alapjai

VI. A nemzeti biztonsági helyzet alapvető mutatói

Megítélésem szerint a Nemzeti Biztonsági Stratégia azon cikkelyei a meghatározók, amelyek a világ és Oroszország helyzetének elemzésével, valamint a fejlesztések irányával, a nemzeti érdekek meghatározásával, a stratégiai nemzeti prioritások kijelölésével és mindezek megvalósításának lehetséges módjaival foglalkoznak. Ezekben belül kiemelt szerepet kapnak a demokrácia fejlesztése, a polgári társadalom létrehozása és az Oroszországi Föderáció világhatalommá történő alakítása. Mindezek célja, hogy fenntartsák a stratégiai stabilitást és a kölcsönösen hasznos együttműködést a több vektorú világrendszerben.

Míg az 1997-es, illetve a 2000-es Nemzeti Biztonsági Koncepcióban a személyi, társadalmi és állami biztonság prioritásairól volt szó, addig a Nemzeti Biztonsági Stratégiában a nemzeti védelem, valamint az állami és társadalmi biztonság kapja a fő hangsúlyt. A nemzetközi téren lévő ellentétekről ugyan burkoltabban fogalmaznak, de egyértelműen érződik egy határozott katonapolitikai feszültség. A NATO-val kapcsolatban egyértelmű az orosz álláspont, amely szerint Oroszország nem fogadja el a NATO további terjeszkedését a határai közelében, valamint nem fogadja el a NATO globalizációs törekvéseit sem. Ha ez így folytatódik tovább, akkor Oroszország megkérdőjelezi együttműködését az Északatlanti Szövetséggel. Az Egyesült Államokkal való együttműködésben négy területet emel ki:

- új leszerelési megállapodások;
- a tömegpusztító fegyverek terjedésének meggátolása;
- terrorellenes együttműködés;
- regionális konfliktusok rendezése.

A dokumentumban az orosz vezetés kifejezi aggodalmát, ugyan burkolt formában, azzal kapcsolatban, hogy az Amerikai Egyesült Államok katonai fölény elérésére törekszik Oroszországgal szemben. Ilyen területek: stratégiai atomfegyverek, nagypontosságú fejlett technológiai rendszerek, hagyományos stratégiai fegyverzeti eszközök, rakétavédelmi rendszerek és az űr militarizálása.

A stratégiában kiemelik, hogy az Oroszországi Föderáció nem kezd fegyverkezési versenyt.

Az egész Nemzeti Biztonsági Stratégiában markánsan végigvonul Oroszország azon szándéka, amely szerint minden körülmények között meg fogja védeni az ország nemzeti érdekeit. A 12. cikkely második bekezdésében jelzi, hogy nyersanyagokért folyó verseny keretében kialakuló ellentétek megoldása során nem zárható ki a fegyveres konfliktus.

Az új Nemzeti Biztonsági Stratégia megteremti az elméleti alapokat az új orosz Katonai Doktrína megírásához.

Irodalom

Az Orosz Föderáció Fegyveres Erői 2006 (VM kiadványa)

VM-kiadványok a hadseregreformról

Orosz Fegyveres Erők: hatalom és politika (Steven E. Miller, Dimity V. Trenin)

Fegyverexport – Stratégiák és Technológiák Analitikai Központ folyóiratai
(www.cast.ru)

Nemzetközi konferenciák és szemináriumok anyagai

Orosz Védelmi Minisztérium hivatalos honlapja (www.mil.ru)

Hadiipari Komplexum honlapja (www.vpk.ru)

Orosz Hadászati Rakéta Csapatok amerikai honlapja (www.russianforces.org)

www.globalsecurity.org honlap